

СПОСОБИ ПОЛІПШЕННЯ НАВЧАННЯ УЧНІВ У ПЕДАГОГІЧНИХ ПЕРЕКОНАННЯХ ВАСИЛЯ ДМИТРОВИЧА СИПОВСЬКОГО

На основі аналізу статей В. Сиповського висвітлено важливість вивчення рідної мови, розвитку словникового запасу у дітей, звернена увага на важливість читання, переказування казок та байок як способу долучення до живої мови. Запропоновано способи заохочення учнів до вивчення історії, географії та природознавства, математики. Виявлено переваги репетицій над екзаменами. З'ясовано, що одним із найважливіших завдань навчально-виховної справи є розвиток розумної та допитливої особистості.

Ключові слова: *В. Сиповський, розвиток словесності, жива мова, заохочення учнів, екзамени та репетиції.*

На основе анализа статей В. Сиповского показана важность изучения родного языка, развития словарного запаса у детей, особое внимание сакцентировано на важности чтения, пересказывания сказок и басен как способа приобщения к живой речи. Предложены способы привлечения учащихся к изучению истории, географии, естествознания, математики. Показаны преимущества репетиций над экзаменами. Обосновано, что одной из важнейших задач учебно-воспитательной процесса есть развитие умной и любознательной личности.

Ключевые слова: *В. Сиповский, развитие словесности, живая речь, поощрение учащихся, экзамены и репетиции.*

On the basis of Vasyl Sypovskiy's articles analysis, we cleared up importance of the native language learning, the children vocabulary development, we paid attention to importance of reading, retelling of tales and fables, as way of including into living language. We suggested ways of stimulation for teaching history, geography and natural history, mathematics. Advantages of previous trainings beyond exams are cleared up. One of the most important tasks of teaching and educational point is development of the smart and curious personality is cleared up.

Key words: *Sypovskyy, the development of literature, living language, to encourage students, exams and rehearsals.*

Постановка проблеми. Важливою проблемою сучасної школи є розвиток творчих здібностей учнів на уроках, адже як відомо майже 80 % дітей залишаються на уроці пасивними і ця пасивність спостерігається упродовж багатьох років шкільного навчання. Іншими словами дитина «відсиджує» уроки. Тому проблема заохочення дітей до навчання, формування у них умінь вчитися є актуальною науковою проблемою сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З давніх-давен проблема навчання цікавила педагогів минулого, як от: Я. Коменського, І. Песталоцці, А. Дістервега, К. Ушинського, С. Шацького та ін. Але незважаючи на велику кількість різних за тематикою наукових досліджень, з різних аспектів навчання в школі, на сучасному етапі розвитку педагогічної науки немає цілісного розв'язання порушеної проблеми, немає досліджень, які комплексно висвітлили б і способи поліпшення навчання в школі.

Мета статті: проаналізувати педагогічні погляди Василя Сиповського на можливості поліпшення навчання в школі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досвідчений науковець полюбляв посилатися на приклад стародавньої Еллади, яка дала світові багато видатних людей, незважаючи на незначний запас тогочасних знань і відсутність особливих навчальних планів. Василь Сиповський вказує на велику свободу викладання, якою користувалася стара школа, яка не зв'язувала вчителів по рукам і по ногах різними явними і прихованими інструкціями, і, нарешті, на відсутність неприязні до неї в суспільстві. Хоча в ті часи, до яких належить стаття «Школьные вопросы. Чему и как учить?», докір класицизму вважався ознакою неблагонадійності, і за кілька років до того старе педагогічне товариство було закрито саме за порушення питання про шкоду класичної системи, проте Василь Дмитрович сміливо стверджував, що класична гімназія лише сумне педагогічне непорозуміння, яке не може витримати критики і тому боїться її. Він вважав провиною цієї односторонньої системи – зневагу до таких наук, як словесність, історія, географія.

Незвиклий до роботи дитячий розум губиться і не може упоратися з багатьма різнорідними знаннями. Розбираючи в статті «Чему и как учить?» доцільність кожного з навчальних предметів, автор висловлює багато доречних думок про їх викладання. «Заняття Законом Божим», говорить він, «часто перетворюється на зубріння», причому найвищі істини стають тільки вантажем для пам'яті і не тільки не проникають в серце, а навіть не ворують і думки. А тим часом, який багатющий матеріал вкладений у священну історію Старого і Нового Завіту для виховання розуму, почуття і волі! Який глибокий слід у душі учнів повинен залишити розумний і сердечний законовчитель, який здатний спонукати заглибитись в сутність цих оповідань, чудових своєю простотою, образністю і глибиною змісту [8, с. 220]. Що стосується внесення в старші класи якоїсь апологетики

християнства і особливо православ'я проти різних псевдовчень, то В. Сиповський справедливо зауважує, що не всі законовчителі здатні досить переконливо спростувати думки тих, хто помиляється, але все ж нерідко чудових по силі аргументації розуму [4, с. 41].

Але якщо викладання Закону Божого погано у нас поставлено, то ще гірші справи з російською мовою і словесністю. За словами Василя Дмитровича рідна мова – це головне знаряддя душі, це плоть, в яку втілюється думка, залишається в нехтуванні. Припустимо, думка – це душа мовлення; але ж і душа у кволу і в'ялому тілі не може виявити всіх своїх сил і здібностей. Думка, втілена в слові, стає яснішою для самого мислячого, і чим повніше і вдаліше виляється вона в слово, тим вона сильніша і плідніша. Всякий, хто пише, міг випробувати на собі, як виражена вдало думка викликає в душі задоволення, спонукає до подальшої розумової роботи, і як, навпаки, швидко стомлюється розумова здатність, коли думки не знаходять собі підхожих висловлювань, плутаються і грузнуть в словах. Одним словом, сила і плідність розумової здібності значною мірою залежать від здатності і навику легко оповивати думки у відповідну їм словесну форму. Звідси зрозуміло, як важливо, як необхідно цілком ознайомити учнів з рідною мовою [8, с. 222].

Ще в 1876 р. в статті «О развитии дара слова у детей» відомий вихователь В. Сиповський так писав про це важливе питання: «На нашій пам'яті з початку 60-х років і до останнього часу навчання рідної мови пережило три періоди. Перший дозволимо собі назвати емансипацією рідної мови від граматики; другий – повернення її в дещо оновленому вигляді і третій період, коли знову починається тиранія граматики з молодших класів. Насправді, був час, коли граматика піддавалася гонінню, як спадщина схоластики, нарівні з риторикою і піїтикою. Це був час, коли у нас все якось стрепенулося, ожило, намагалося стягти з себе старий одяг; коли, за влучним висловом одного письменника, всяка птиця у своєму гнізді виробляла реформи» [3, с. 157]. Намагалися провести в алфавіті спрощення та скорочення, подібні тим, які відбувалися в той час в різних департаментах – але це не досягло успіху. Втім, презирство до підручників граматики частково виправдовувалося тим, що вони нагадували ботанічні гербарії, які не з'ясовували законів і особливостей мови і бралися водночас навчити правильно говорити і писати. Дійшло до того, що для багатьох навчання російської мови стало навчанням російської граматики. Тут же автор критикує сучасні йому хрестоматії, які часто намагаються повідомити дітям якомога більше наукових відомостей, викладаючи їх у формі безбарвних статейок, штучно-наївних, що імітують дитячу мову. Кращим засобом для ознайомлення дітей з рідною мовою він вважає казки. Василь Сиповський зазначає, що для нас найважливішим у казці є швидкий рух розповіді, безперервна зміна уявлень. Особливо ж дорога для нас в казках мова, проста, жива, образна, могутня, жвава, мова, до якої

чуйно прислухався в дитинстві сам Пушкін, і від знання якої він тільки й міг стати Пушкіним [3, с. 163]. Якщо вважати для дітей шкідливим фантастичний елемент, то, щоб бути послідовним, треба вважати шкідливими і будь-який поетичний оборот, будь-яку метафору і уособлення – іншими словами, виходить, треба взагалі викреслити поезію з ряду виховних засобів. Дайте ж дітям хоч трохи подихати чистою поезією, доступною для них; не душіть їх тільки статейками, навмисне і хитромудро придуманими різними укладачами хрестоматій для розтягування розумових здібностей дітей. Нехай діти, а потім і юнацтво побудуть якнайдовше в чарівному світі поезії, і ви побачите, що у них тоді знайдеться про що говорити, і заговорять вони живим словом. У тій же статті досвідчений словесник дає зразок розбору чарівної, поетичної казки «Снегурка» і байки «Стрекоза и Муравей», причому зауважує, що байки служать також дорогоцінним матеріалом для вивчення мови, а результати читання й переказу казок такі:

1. Діти збагачуються новими виразними словами і зворотами.
2. Набувають навичок зв'язано і розумно викладати розповіді з досить складним змістом, навик справлятися з промовою.
3. Набувають, хоча і мимохіть, різних реальних відомостей, адже в казках відбивається побут селянина, адже тут він і оре, і сіє, і косить, і жнее.

Взагалі, хрестоматія для народних шкіл може і повинна повідомляти корисні наукові відомості, як єдиний багаж знань, які селянська дитина може винести зі школи; але хрестоматія для молодших класів середніх навчальних закладів зобов'язана мати на увазі винятково інтереси мови.

Щоб поліпшити справу і підняти рідну мову на заслужену їй висоту в середній школі, В. Сиповський пропонує нову схему розподілу навчальних занять, причому на російську мову відводить у перших п'яти класах по 6 тижневих годин – ідеал, на жаль, до сих пір недосяжний. Він вказує, як зазначалося, і на пригніченість живої мови сухою граматиною. Як відомо, на цю хворобу школа до цих пір страждає.

Що стосується викладання словесності, то замість того, щоб копітко трудиться над її історією і теорією, слід було б викладачам краще зайнятися читанням з учнями художніх творів. Вітчизняна словесність внаслідок особливої хвороби того часу в школі великою мірою перебуває в загоні; а тим часом ніщо так сильно, глибоко і найбільш плідно не діє, як художні твори кращих вітчизняних письменників. Це й зрозуміло – тут справа йде про зображення навколишнього життя, значить, про предмет дуже близький нам, тут живі образи, що впливають не тільки на розум, а і на уяву і на почуття, тобто на всю душу читача.

Життя плутається в нескінченній масі дрібних повсякденних явищ, темних для нас; але те саме життя, що пройшло крізь душу великого художника-письменника, очищене від дріб'язкових подробиць, виражене в

яскравих і опуклих образах, стає ясным і зрозумілим для всякої мислячої людини. Такі ж думки повторені Василем Дмитровичем у промові, виголошеній ним в 1883 р. в Василеостровській жіночій гімназії після панахиди по І. Тургеневу: «Великий письменник є і великий наставник, що розкриває для нас сенс тієї дуже мудрої книги, яку ми називаємо „життя”, наставник, який запалював наші серця тією любов'ю до всього, що варто любити, якою полум'яніє його власна душа» [5, с. 571]. Рідкими, до краю рідкими гостями на землі бувають великі таланти, – ось, чому так високо в нашому житті цінується великий письменник, якщо він, маючи величезний талант, володіє освіченим розумом, а також чистим і люблячим серцем, коли він своїм натхненним словом спрямовує уми і серця людей до добра.

Василь Дмитрович сам належав до числа рідких за талантом викладачів словесності, та міг переконатися, наскільки і програма, і сама постановка цього предмета незадовільні. Жодної деталі навчального процесу не оминула його допитлива увага, і кожному викладачеві російської мови необхідно прочитати його цікаву статтю «Заметки об ученических сочинениях», у якій він вказував на те, що виправлення письмових робіт залишає, мабуть, найважчу сторону викладацької роботи, а учні в більшості випадків вважають їх важкою повинністю, від якої намагаються ухилитися всякими правдами і неправдами. Водночас ці роботи не приносять і бажаних результатів, оскільки переважно різняться млявістю думки, блідістю викладу і беззмістовністю, та й мала грамотність не є в них рідким винятком [6, с. 156].

Не можна заперечувати, що твори учнів справа важлива, адже вони допомагають пізнати рівень розумового розвитку учня, його схильності, смаки, запас знань, – словом, учнівські твори найкраще проілюструють інтелектуальний і моральний стан учнів. І як це сталося, що твори, словесне вираження актів мислення, стало мало не предметом відрази для юнацтва? Невже для цього юнацтва, від якого всі мають право очікувати, якщо не глибини і ґрунтовності, то свіжості та енергії мислення, вираження цього стало якимось гнітючим тягарем? [6, с. 157]. «У чому ж біда?», – запитує Василь Сиповський у своїй статті і відповідає, «що вся біда тут полягає у відсутності для учня в цій роботі якогось живого розумового інтересу» [6, с. 159]. Його немає, бо немає самостійності. Учень тільки повинен розташувати в злагодженому порядку ті думки, які були висловлені в класі вчителем або витягнуті з великим зусиллям у деяких учнів. Навіть розташовувати самостійно ці слабенькі думки не можна, адже дається схема у вигляді плану. Від учня зовсім не вимагається щось своє, своєрідне, хоч трішки оригінальне; навпаки, вияв цього навіть придушується [6, с. 161].

У творі можна зустріти свавілля думки, зарозумілість, критичне ставлення до чого-небудь, а це речі неприпустимі... Та й не з'явиться подібного бажання в учня. Йому роки три-чотири намагались жувати і

пережовувати їжу, якою годував його викладач; йому і важко жувати самому, та й організм його вже звик до тих харчів, які давав йому турботливий викладач, учень навіть і цю обридлу роботу, тобто розташування чужих думок за вказаною програмою, звалить якщо можна, на кого-небудь іншого, на старшого брата, на репетитора [6, с. 161]. Тут Василь Дмитрович піддає критиці збірники тем для творів Холевіуса, Гаврилова, у яких запропоновані хрїї (теми) такі: «Не бойся едких осуждений, но упоительных похвал», «Юность нам советует лукаво, и шумные нас радуют мечты» [6, с. 169], причому з плану до останньої впливає, що людині доводиться пошкодувати, що буває злочасна пора в житті, названа юністю. Втім, упорядник збірника, звідки взяті згадані теми, не бентежить остаточно юнацтво.

«Хто зуміє, – каже один із авторів згаданих збірників, – в юні роки узгодити свою волю із зазначеннями людей досвідчених і придушить у собі пориви, що порушують правильний і гармонійний його розвиток, той не буде шкодувати про свою юність» [6, с. 169]. Більшість подібних тем несе відбиток схоластики або прописної моралі. Думка, що можна навчити писати виразно, живо і сприяти розумовому розвитку, відійшовши від форми або від схеми, – думка абсолютно фальшива. Зміст зумовлює форму, думка зумовлює вираження, а не навпаки. Діяльність та сила мислення, яка понад усе зумовлюються якістю матеріалу його, тобто уявлень і понять. Дайте юнацтву живі знання, розворушіть його розумові інтереси, познайомте зі зразковою мовою вітчизняних письменників, і від самостійних робіт учнів повіє і життям, і розумом. Гаврилов називає свої плани, і не без дотепності, скелетами [6, с. 174]. Справа ж учнів, скажемо ми, зводиться до того, щоб обтягувати абияк, сяк-так, шкірою ці кістяки. На підтвердження свого погляду на безрезультатність таких насичених схоластиккою робіт, В. Сиповський посилається на Буслаєва, який виступав проти подібних тем і говорив: «змушуй учня описувати, те що він сам випробував і спостерігав, у всій істині; описувати факти з історії та географії у всій їх правдивості; описувати історію релігії і людства у всій силі. Так він надбає всякого роду мислення. Звичайно, не буде він навчатися тут складати пустопорожні, огидні листи і потворні вірші; зате навчиться дечому кращому: жвавості і очевидності в образах, розповідях і картинах; сильних і непідробних почуттів у ситуаціях» [6, с. 174].

Багато хто наївно переконаний, що порожність фраз і млявість думки – справа цілком природна в юнацькому віці, змиряються з цим і звикають думати, що діти та юнаки самі не в змозі сказати нічого свого путнього, що їм все потрібно втовкмачити, навести їх на відомі думки. І не підозрюють часто ці наївні педанти, що ті самі діти та юнаки, які так справно подають їм справді погані твори з всіх родів та видів словесних творів, на стороні посміюються над тупим педантизмом своїх наставників і ведуть між собою бесіду: зовсім не схожу на ті незграбні відповіді, які

давали вони на хитро придумані питання свого ментора, а в головах роїться стільки свіжих і прекрасних думок, що тільки вислови їх перед учителем відверто, і багато розвіялось би схоластичного пилу з душі короткозорого наставника.

Бачачи такі скелетоподібні роботи, мудрий словесник завжди стояв за твори на самостійні теми, де учень міг би вільно і прямо писати про те, що його справді цікавить.

Щодо історії та географії В. Сиповський висловлює погляд, який багатьом видається оригінальним. На думку видатного педагога, краще пройти хоча б частину загальної історії, одну давню, наприклад, але пройти так, щоб учні зрозуміли, в чому головний сенс цього предмета, потім познайомити лише з найважливішими епізодами історії, але так, щоб учні уявили собі живо час і людей, про яких іде мова. Вчителі наші, які стоять неодмінно за повний курс, починаючи з історії Сходу і закінчуючи нашими днями, – курс в тому дусі, як він викладений у підручниках, начебто припускають, що тільки і є істинного знання, що в підручниках і на уроках, і забувають про те, що, якщо заохотити учнів до історії, то багато з них звернуться до самостійного читання історичних творів, а що учні, вивчивши підручник, але аніскільки не зацікавлені історією, через рік-два безслідно забудуть все вивчене. Те ж саме треба сказати і про географію: і тут, звичайно, сила не в достатній кількості номенклатури та географічних фактів, а в з'ясуванні змісту цих фактів, співвідношенні з ними способу життя, занять жителів, їх традицій і звичаїв, вплив природи на людину і людини на природу. Для того, щоб ввести учнів у головний сенс географії, слід вибрати з неї також найбільш типові факти і на них зупинитися, надавши допитливим учням можливість дізнатися решту шляху самостійним читанням. Про читання учнями географічних, а рівно і історичних творів, треба особливо подбати [8, с. 224].

Велику увагу приділяє Василь Сиповський тому навчальному предмету, який в його час безумовно вважався опальним і тільки недавно, так би мовити, прощений. Маємо на увазі природознавство. І тут як справжній педагог він цінує не кількість, а якість знань, уміння в інтересах майбутнього розпоряджатися одержаним матеріалом. Його девіз і тут підтверджується: «знання не як мета, а як засіб».

Природничі науки не повинні згортатися в такий же вантаж для пам'яті, яким у більшості випадків є в наших закладах географія та історія. У нижчих класах предметом спостереження мають бути явища буденного життя, явища природи, дитяче оточення. Нехай під керівництвом досвідченого наставника спостерігають і вивчають вони живу природу в доступному для їхнього віку обсязі. У середніх класах нехай учні ознайомляться з доступними для них явищами фізіології тваринного і рослинного царства і хіба лише в старшому класі спробують з допомогою вчителя привести в систему здобуті знання [8, с. 225]. Звичайно, думка про вивчення живої природи тепер не здається новою: замиські шкільні

екскурсії починають вводити в звичай: але в роки життя В. Сиповського про них ще не було і гадки: тільки іноді, бувало, промайне в тому чи іншому педагогічному журналі перекладна замітка про подібні освітні прогулянки в закордонних школах, – промайне і забудеться, не залишивши слідів: настільки непристосована здавалася вона до тодішнього сухого шкільного ладу.

Висловлене В. Сиповським про викладання математики не втрачає актуальності і до цих пір. Василь Дмитрович вважав, що викладання математики слід спростити: тому що її уроки все більше і більше зводяться до розв'язання різноманітних задач, причому складність, заплутаність і хитромудрість вважалися необхідними їх атрибутами. І ось математика, наука по суті своїй проста, ясна і строго логічна, перетворюється в руках викладачів на якусь китайську головоломку, яка добру третину або навіть половину учнів змушує вважати математику предметом недоступним звичайному розуму. Завдання мають бути лише практичними прикладами, які підтверджують теорію, повинні ясно вказувати, яке застосування на практиці має математична теорія, і служать способом переконуватися, що вона засвоєна до рівня здатності користуватися нею на практиці [8, с. 225].

Мови В. Сиповський вважає «найбільш хворим місцем сучасного виховання» [8, с. 225]. Багатомовність – хвороба школи, де учням, крім своєї рідної, пропонують вивчати мову церковнослов'янську, дві стародавніх і одну або дві нових, вимагаючи таким чином від дітей чисто лінгвістичних здібностей [8, с. 226]. На жаль, Василь Дмитрович не дожив до тієї пори, коли можновладці усвідомили нарешті, що класицизм не може бути альфою і омегою середньої освіти. Він і тут залишився вірним своєму переконанню і пропонує вивчити одну іноземну мову, але вивчати ґрунтовно, займаючись живою мовою в її проявах, а не тільки граматикою. Якби його життя не перервалося так рано, він побачив би, що багато ідей його прижились: у середній школі тепер вже почали вивчати нові мови саме практичним, натуральним способом.

Визначивши, чого вчити, слід точно визначити, як вчити. Тут знову-таки згадаємо улюблену думку Василя Сиповського, що просте засвоєння наукової істини в готовій формі не має великого педагогічного значення; незмірно важливіший для виховання розуму процес розкриття істини, при чому учням надається певна частка самодіяльності, і тоді вони відчують почуття, якщо не за мірою, то за якістю, близьке до того, яке відчував учений дослідник, який відкрив цю істину [8, с. 229].

У своїх міркуваннях талановитий науковець надавав великого значення знанню методики, але разом з тим його здоровий погляд підмітив властиве методиці кінця 60-х – початку 70-х років XIX ст. зловживання катехізацією; багато хто вважав її сократичним методом, тоді як з останнім вона могла мати мало спільного. Сократ прагнув розбудити розуми своїх слухачів, шкільна катехізація, навпаки, зайвими питаннями могла лише забивати самодіяльність учнів. Але, уникаючи такого захоплення

питальною системою, тим не менше, треба надавати урокам характеру живої бесіди, вивчаючи новий матеріал в класі, а не обмежуватися контролюванням зробленого вдома [8, с. 229].

У зв'язку зі справедливими претензіями щодо відсутності живого викладання, що зводиться лише до голого контролю, Василь Дмитрович енергійно піддавав критиці існуючу систему іспитів, через яку вчителі не стільки думають про розумне викладання свого предмета, скільки про приготування учнів до іспиту: тому вони вовтузяться з нескінченними повтореннями одного і того ж із забиванням голів різними непотрібними фактами, якими можна сягнути на іспиті, де учні часто красуються відповідями на окремі уривчасті запитання. Іспити, на яких з більшості предметів випробовується по суті лише пам'ять піддослідних, є справжніми тортурами. І якщо щось веде до перевтоми, на яку постійно вказують лікарі, то це саме панівна система іспитів і нескінченні, вкрай стомлюючі приготування до них. Вони починаються за місяць або за два до початку іспитів, спочатку на уроках, і учні, засиджуючись далеко за північ над втомливою роботою нудного повторення одного і того ж, доходять до одуріння, до нервового розладу [2, с. 340].

Ще в 1890 р. В. Сиповський в особливій замітці «*Экзамены или репетиции?*» говорив, що ця система належить до числа звичаїв, які пережили свій сенс. Якщо захисники іспитів і стверджують, що завдяки їм курси навчальних предметів нібито об'єднуються в струнку ціле, тому що все прочитується разом, а не частинами, як протягом року, то вони глибоко помиляються: зрозуміти органічний зв'язок частин цілого – завдання не легке, і більшості учнів без допомоги вчителя з цим і не впоратися, тим більше, що це робиться поспіхом. В учнів звичайно і думки немає подумати про органічний зв'язок курсу; думають вони цілком природно лише про те, як би краще пристосуватися до вдалих відповідей, іспити шкідливо впливають і на моральне здоров'я учнів: гонитва за медалями та нагородами перетворюється на свого роду спорт [2, с. 337]. Користь від іспитів лише в тому, що учні з напруженою увагою без учителя повторять пройдений курс самі і при тому кожен з них без винятку.

Якось Василь Дмитрович був покликаний вищим начальством до відповіді за вміщену в його журналі замітку про такий сумний факт в одній із жіночих гімназій, де проводився випускний іспит. «Дві кандидатки на першу золоту медаль йшли однаково з усіх предметів, але на цьому останньому іспиті одна з них схибала», і тут відомий історик побачив, «що її суперниця при цьому засяяла і тихенько перехрестилася, дякуючи Богові за чужу невдачу» [1, с. 137]. Однак зауваження не вплинуло на педагога, і він із звичайною незалежністю продовжував проводити свої погляди.

Визнаючи необхідність огляду проблеми загалом, зазначимо, що В. Сиповський віддавав перевагу репетиціям; але тоді курс повинен бути спрощений по порядку в тій послідовності, в якій вивчається протягом року, для того, щоб встановити внутрішній зв'язок між його частинами.

Для цього за словами Василя Дмитровича необхідно, щоб у повторенні брав участь весь клас, і тоді, можливо, заповняться прогалини, виправляться недогляди, буде пояснено те, що, залишилося незрозумілим [2, с. 339]. Само собою розуміється, що і репетиції легко перетворити на щось важке і некорисне для учнів: варто тільки не надто вимогливому викладачеві протягом навчального року пред'явити їм сувору вимогливість, педантизм на репетиціях, або скоротити число репетицій, замість п'яти або шести на дві чи три: або влаштувати щодня не по одній, а по дві репетиції, – і справа буде, звичайно, зіпсована.

Висновки і перспективи. Отже, проаналізувавши педагогічні погляди В. Сиповського щодо шляхів покращення навчання учнів у школі, можна зробити висновки, що одним із найважливіших завдань навчально-виховної справи є виховання розумної і допитливої особистості. При цьому діти мають навчитися спостерігати та самостійно робити висновки. Для цього з самого початку вивчення тієї чи іншої дисципліни учні повинні зрозуміти суть предмета і зацікавитись ним, щоб в подальшому мати можливість самостійно більш детально його вивчити. Також особливу увагу варто приділяти вивченню рідної мови, збагачуючи запас слів та виразів. Для того, щоб довідатись про розумовий потенціал дитини, необхідно залучати її до написання творів на самостійно обрані теми. На завершення підкреслимо, що в сучасному світі зростає усвідомлення того, що без дисципліни у школі неможливо покращити навчання, тому саме особливість шкільної дисципліни становить значний дослідницький інтерес, який вартий подальшого вивчення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Избранные педагогические сочинения В.Д. Сиповского. – СПб., 1911. – 316 с.
2. Леонтьева Н. Педагогические взгляды В. Д. Сиповского / Н. Леонтьева // Русская школа. – 1905. – № 7-8. – С. 30–67.
3. Памяти И. С. Тургенева (Несколько слов, сказанных инспектором Василеостровской женской гимназии В. Сиповским ученицам старших классов после панихиды по И. С. Тургеневе) // Женское образование. – 1883. – № 8. – С. 569–574.
4. Сиповский В. До чего доводит соревнование на экзаменах / В. Сиповский. // Образование. – 1892. – № 4. – С. 136–137.
5. Сиповский В. Заметка об ученических сочинениях / В. Сиповский // Женское образование. – 1878. – № 3. – С. 156–176.
6. Сиповський В. Школьні питання. Чого не вистачає сучасній школі? / В. Сиповський // Женское образование. – 1890. – № 1. – С. 1–11.
7. Сиповський В. Школьні питання. Чому і як вчити? / В. Сиповський // Женское образование. – 1890. – № 3. – С. 213–230.
8. Сиповский В. Школьные вопросы. Экзамены или репетиции? / В. Сиповский. // Женское образование. – 1890. – № 4. – С. 335–342.